SOCIALINIS DARBAS.
PATIRTIS IR METODAI. 2019 24 (2)
ISSN 2029-0470 (SPAUSDINTAS)
ISSN 2029-5820 (INTERNETINIS)
https://doi.org/10.7220/2029-5820.24.2.4

JUDĖJIMO NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ DALYVAVIMO NVO LAISVALAIKIO UŽIMTUMO VEIKLOSE VEIKSNIAI: PRASMĖ, PATIRTYS, LŪKESČIAI

Ina Ribinskaitė
Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Vilmantė Aleksienė
Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Judėjimo negalią turinčių asmenų gyvenime tarpusavio santykių kūrimas ir socialinis įsitraukimas dažnai yra problemiški dėl negatyvių vidinių ar visuomenės nuostatų. Straipsnyje pristatomi pusiau struktūruoto interviu rezultatai, analizuojamos neįgaliųjų patirtys dalyvaujant ir socialiai sąveikaujant NVO vykdomose laisvalaikio užimtumo veiklose, aptariami išryškėję dalyvavimo motyvaciją įtakojantys veiksniai.

***Reikšminiai žodžia**i: judėjimo negalia, laisvalaikio užimtumas, socialinis dalyvavimas, tarpusavio santykiai.*

ĮVADAS

Aktualumas ir problema. Judėjimo negalia yra fizinis ir psichologinis iššūkis. Dažnai asmenys, turintys negalią, dėl savo būklės yra mažiau savarankiški ir socialiai aktyvūs, mažiau linkę bendrauti bei dalyvauti (Samsonienė, 2017). Siekiant socialiai aktyvinti, įtraukti negalią turinčius asmenis, skatinamas jų dalyvavimas įvairiose užimtumo veiklose,

teigiama, kad kokybiškas užimtumas yra pagrindinė socialinės įtraukties sąlyga (BarnesMercer, 2005).

D. Šėporaitytė (2011), taip pat tyrinėjusi, kaip judėjimo negalią turintys asmenys konstruoja darbinius, romantinius, šeiminius santykius, pažymi, kad tam labai svarbus dalyvavimas kūrybinėse ir sporto veiklose (Šėporaitytė, 2011). Įsitraukdami į turizmo, sporto ar kūrybines menines veiklas, negalią turintys asmenys dalyvauja rekreacijos procese – pirma, jie gerina savo fizinę, psichologinę ir emocinę būklę, antra, bendrauja tarpusavyje, stiprindami komunikacijos įgūdžius ir kurdami tarpusavio santykius (Vitkienė, 2008). L. Radzevičienės, L. Miliūnienės ir V. Gudonio (2018) tyrimai patvirtina, kad sportuojantys judėjimo negalią turintys asmenys jaučia didesnį pasitenkinimą gyvenimu, jų psichinė sveikata vertinama palankiau nei tų, kurie neužsiima sportu.

Kiekvienam asmeniui, nepriklausomai nuo jo negalios, turi būti sudaromos sąlygos lygiai su kitais dalyvauti rekreacinėje, laisvalaikio ir sporto veikloje, o valstybė turi skatinti ir raginti neįgaliuosius kuo daugiau dalyvauti bei užtikrinti tokių asmenų galimybes gauti tokio pobūdžio paslaugas (Neįgaliųjų teisių konvencija, 2009). Visgi, pasak L. Alčiauskaitės ir L. Šinkariovos (2018), Lietuvoje negalią turinčių asmenų turimiems ištekliams ir galimybėms juos stiprinti per užimtumą skiriama per mažai dėmesio. Dėl lėšų stygiaus neįgaliųjų organizacijos turi mažiau galimybių įrengti patalpas laisvalaikio veiklai plėtoti ir įdarbinti kvalifikuotus užimtumo specialistus (Požėrienė, Leleika ir Kailius, 2017). Lietuvos neįgaliųjų draugijos duomenimis, negalią turintys asmenys, kurių gyvenamosios vietovės yra toliau nuo miesto, negali pasinaudoti laisvalaikio užimtumo paslaugomis, nes ten nėra dienos centrų, o gyvenantys didesniuose miestuose ir turintys galimybę dalyvauti siūlomose užimtumo veiklose pasigenda didesnės paslaugų įvairovės (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018).

Didelį vaidmenį visuomeniniame gyvenime, teikiant laisvalaikio užimtumo paslaugas negalią turintiems asmenims, atlieka nevyriausybinės organizacijos (NVO). Šios organizacijos kyla iš pilietinės iniciatyvos ir siekio spręsti iškilusias problemas bei patenkinti tuos poreikius, kurių

nepajėgia įgyvendinti valdžios ir verslo sektoriai[1]. Jos iš kitų laisvalaikio užimtumą teikiančių institucijų išsiskiria tuo, kad vykdo daugiau socialinių projektų ir užimtumo veiklų, kurios yra inovatyvesnės ir labiau orientuotos į judėjimo negalią turinčių asmenų socialinių įgūdžių tobulinimą. NVO teikiama užimtumo veikla padeda judėjimo negalią turintiems asmenims integruotis į visuomenę ar bendruomenę kaip lygiaverčiams nariams (Adomavičienė, Juocevičius ir kt., 2013). Tokio pobūdžio organizacijos gali greičiau reaguoti į judėjimo negalią turinčių asmenų poreikį dalyvauti laisvalaikio užimtumo vykdomose veiklose kartu su negalios neturinčiais asmenimis. Vienas iš tokių gerosios praktikos pavyzdžių – Lietuvos žmonių su negalia sąjungos (LŽNS) organizuojami socialiniai-meniniai projektai, į kuriuos įtraukiami neįgalieji bei negalios neturintys asmenys, profesionalūs menininkai ir socialiniai darbuotojai.

Svarbu pažymėti, kad socialiniai darbuotojai atlieka svarbų vaidmenį įgyvendinant laisvalaikio užimtumo programas – jie yra atsakingi už veiklų organizavimą, o neretai ir jų vykdymą (Lisauskienė ir Aleksienė, 2016). Tai reiškia, kad socialiniai darbuotojai turi ne tik informuoti bei konsultuoti apie vykdomas laisvalaikio užimtumo veiklas, bet ir turėti kompetencijų jas realizuoti (Vaicekauskienė ir Jankunienė 2009), gebėti bendradarbiaujant su neįgaliaisiais įtraukti juos į organizuojamas laisvalaikio užimtumo veiklas (Mieliauskienė, 2018).

Mokslinių tyrimų apie tai, kaip NVO vykdomos laisvalaikio užimtumo veiklos įtakoja negalią turinčių asmenų socialinio įsitraukimo motyvaciją, Lietuvoje trūksta. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti judėjimo negalią turinčių asmenų suvoktas prasmes, jų patirtis ir lūkesčius dalyvaujant ir tarpusavyje sąveikaujant NVO organizuojamose laisvalaikio užimtumo veiklose.

Tyrimo objektas – judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) veiksniai dalyvaujant NVO užimtumo veiklose.

1 Nevyriausybinių organizacijų sektorius. http://www.socmin.lt/lt/nevyriausybiniu-organizaciju-sektorius.html

Tyrimo tikslas – išryškinti judėjimo negalią turinčių asmenų dalyvavimo NVO laisvalaikio užimtumo veiklose veiksnius per atsiskleidžiančias tarpasmeninių santykių kūrimosi patirtis ir lūkesčius.

TYRIMO METODOLOGIJA

Judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimosi, dalyvaujant NVO laisvalaikio užimtumo veiklose, veiksnių tyrimui atlikti pasirinkta kokybinio tyrimo metodologija. Kokybinis tyrimas yra paremtas realiomis gyvenimo problemomis, sutelkiant dėmesį į žmonių patirtis konkrečiuose socialiniuose ir kultūriniuose kontekstuose. Siekiama suprasti, ką mąsto, jaučia ir kaip elgiasi konkrečiose situacijose tyrimo dalyviai (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017).

Tyrimui pasirinkti pusiau struktūruoto interviu ir turinio analizės metodai. Interviu klausimynas sudarytas pagal iškeltus probleminius tyrimo klausimus:

1. Kokios ryškėja judėjimo negalią turinčių asmenų dalyvavimo NVO siūlomose laisvalaikio užimtumo veiklose prasmės?
2. Kokios judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) patirtys dalyvaujant užimtumo veiklose?
3. Kokie judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) lūkesčiai dalyvaujant laisvalaikio užimtumo veiklose?

Tyrimo imtis. Orientuotasi į NVO, dirbančias su judėjimo negalią turinčiais asmenimis. Taikytas „sniego gniūžtės (grandinės) atrankos metodas – imtis formuojama pasitelkus atvejus, nurodančius į kitus nagrinėjamą temą atitinkančius informatyvius atvejus, kuriuos verta įtraukti į tyrimą“ (Židžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, p. 62). Atrankos kriterijai – judėjimo negalią turintys jauni vyrai ir moterys, kurių amžius – nuo 18 (nuo pilnametystės) iki 35 metų, ne mažiau nei penkerius metus ir ne mažiau nei kartą per savaitę dalyvaujantys laisvalaikio užimtumo veiklose, kurias organizuoja NVO. Tyrime dalyvavo 5 judėjimo negalią nuo gimimo turintys asmenys: keturi vyrai ir viena moteris. Jų amžius – nuo 25 iki 31 m. Gyvenamoji vieta – Vilnius ir Kaunas. Tyrimo

dalyviai užimtumo veiklose dalyvauja nuo pilnametystės. Šias veiklas lanko vidutiniškai 2–3 kartus per savaitę. Jų išsilavinimas: vidurinis, nebaigtas aukštasis, magistro.

Etiniai tyrimo aspektai. Tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų: dalyviai buvo supažindinami su tyrimo tema, tikslu, interviu klausimais; jie dalyvavo savanoriškai, gautas sutikimas raštu; visi tyrimo metu gauti duomenys pagrįsti dalyvių patirtimi; siekiant užtikrinti dalyvių konfidencialumą, neminimi NVO pavadinimai, penkių tiriamųjų vardai koduojami skaičiais 1, 2, 3, 4, 5.

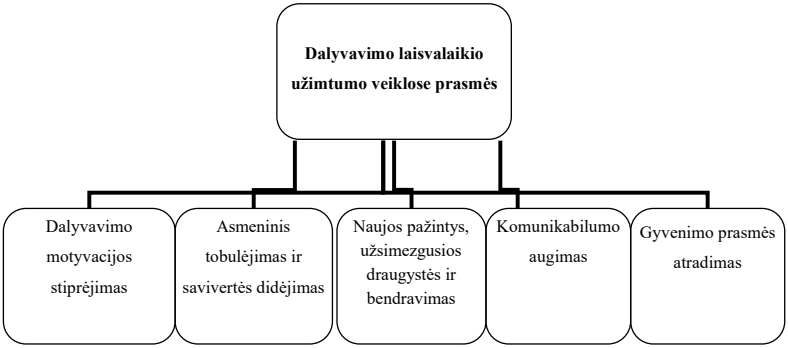
Tyrimo autorystė. Šio straipsnio pagrindas – I. Ribinskaitės (Mieliauskienės) magistro darbas „Judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) prielaidos dalyvaujant NVO laisvalaikio užimtumo veiklose“.

TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

1. Dalyvavimo laisvalaikio užimtumo veiklose prasmės

Remiantis moksliniais šaltiniais, NVO teikiamos laisvalaikio užimtumo paslaugos įgalina judėjimo negalią turinčių asmenų socialinį dalyvavimą, padeda įsitraukti į visuomeninį gyvenimą, integruotis į visuomenę ar bendruomenę kaip lygiaverčiams nariams (Samsonienė, 2017; Brazauskaitė ir Svirušytė, 2015; Adomavičienė, Juocevičius ir kt., 2013), padeda save realizuoti socialiai vertinguose vaidmenyse, jaustis naudingiems visuomenei (Kaffemanienė ir Vinikaitytė, 2007), visapusiškai produktyviai išnaudoti laiką, ugdyti gebėjimus, socialiai sąveikauti, stiprinti fizinę ir psichikos sveikatą (Vitkienė, 2008; Samsonienė, 2017). Anot Beneševičiūtės (2013), negalią turintys asmenys geba dalyvauti kūrybingumą skatinančiose veiklose, išreikšti save per muziką, dainas ir įvairaus pobūdžio užimtumą. Puoselėdamas kūrybingumą asmuo, turintis negalią, gali save išreikšti, stiprinti savo identitetą, prisiimti socialiai vertingą – kūrėjo vaidmenį, kelti savivertę ir gerinti kitoniškumo įvaizdį socialiniame tinkle, t. y. formuoti teigiamą nuostatą neįgalių asmenų atžvilgiu.

Mūsų tyrimo dalyviai, atsakydami į klausimą „Kuo prasmingas judėjimo negalią turintiems asmenims dalyvavimas laisvalaikio užimtumo veiklose?“ išskyrė šias prasmes: dalyvavimo motyvacijos stiprėjimas, asmeninis tobulėjimas ir savivertės augimas; naujos pažintys, bendravimas ir užsimezgusios draugystės; komunikabilumo augimas; gyvenimo prasmės atradimas (1 pav.).



1 PAV. IŠRYŠKĖJUSIŲ DALYVAVIMO LAISVALAIKIO UŽIMTUMO VEIKLOSE PRASMIŲ SCHEMA

Dalindamiesi laisvalaikio užimtumo veiklų patirtimi, tyrimo dalyviai kaip vieną pagrindinių prasmių įvardija **dalyvavimo motyvacijos stiprėjimą:**

„<...> motyvacijos kovoti grynai per tas užimtumo veiklas <...> ir jo vertė pakyla, nes jis pamato, kad jis gali padaryti kažką daugiau <...>, svarbu, reikia norėti ir motyvuoti save ir užimtumo veiklos man daugeliu atvejų atsirado kaip motyvacija, kaip savotiški vaistai nuo tam tikrų ligų <...> o kai turi tu tikslą, tai tada atsiranda motyvacija ir net jei atrodo lietus, tu žinai, kad tas lietus vieną dieną pasibaigs ir pradės šviesti saulė, <...> tu sportuoji, tu stengiesi daryti tai, kas tau atrodė sunku, bet tu žinai, kam tai darai, tu turi tikslą, tu save motyvuoji <...>“(4).

Žmogus, turintis motyvaciją, gali pasiekti kur kas daugiau nei tas, kurio motyvacija yra mažesnė arba jos neturi visai (Kreivinienė ir

Vaičiulienė, 2015; Šėporaitytė, 2011). Pasak L. Gvaldaitės (2009), stipri motyvacija gali paskatinti naujovėms, padėti priimti kitų asmenų patirtį ir mokytis iš jų, prisidėti prie teigiamo grupės proceso, skatinti užimti aktyvią poziciją tikrovės atžvilgiu, siekti daugiau savarankiškumo ir atsakomybės.

Tyrimo dalyvių požiūriu, prasmingas dalyvavimas užimtumo veiklose yra ir dėl **galimybės tobulėti, siekti geresnių rezultatų**:

„<...> iš tų veiklų gali daug ko išmokt ir tobulėti, kai aš kūrybingas žmogus,<...> daug galiu pasisemti <...> pasimokyti, sužinoti žinių kažkokių, paskui iš tų visų žinių stengiesi ir pats domėtis“ (1). „<...> po „biškį“ ir tobulėjam, ir skatinam vienas kitą, ir tuo pačiu save <...> tada dar galvoju, o gal ir tai galiu pasiekti, ir tada nustembi, kad iš tikrųjų atrandi būdų pasiekti ir aną, ir kitą <...>“ (2). „Kai dalyvauji užimtumo veiklose, tai tada <...> turi galimybę pamatyti, kaip gyvena kiti, ir tuo pačiu kaip ir tobulėti, kaip ir paskatinti save nenuleisti rankų netgi tada, kai atrodo jau viskas... tu prisimeni, kad va buvai sutikęs tą žmogų, kuriam lyg ir dar blogiau, bet jis randa už ko kabintis, ką daryti ir eina per gyvenimą <...>. <...> ir veiklos žmogų skatina kažką daryti <...> tada norisi gyventi ir kažką siekti, ir daryti, nes per veiklas gali save realizuoti <...> nes tai skatina mane tobulėti, nepasiduoti ir galų gale <...> per tai matau, kur galiu save tobulinti, sakykim, ar tai rankos ištiesimu, ar dar kažkuo <...>“ (4).

Tobulėjimo galimybę laisvalaikio užimtumo veiklose pabrėžia L. Samsonienė, R. Adomaitienė ir kt. (2008), teigdami, jog neįgaliųjų rekreacinis ir varžybinis sportas yra svarbus jų gyvenimo kokybės, fizinės, psichologinės ir socialinės gerovės kūrimo veiksnys. Tiek sportinė, tiek ir meninė veikla yra labai svarbi savirealizacijos ir asmeninio tobulėjimo arena.

Dalyvavimas užimtumo veiklose suteikia daugiau pasitikėjimo savimi, **didina asmens savivertę**:

„<...> svarbiausia, jog įgijau naujų patirčių, įgavau tikėjimo savimi“ (2). „Kai žmogus tiki savimi, jis gali padaryt daug daugiau, supratau, jog aš ir galiu <...>, įgijau daugiau tikėjimo savimi, sustiprėjau“ (5). „Labai sustiprėjo pasitikėjimas savimi“ (4). „<...> gal daugiau išlaisvėjęs <...> drąsesnis pasidariau <...>“ (3). „<..> toks pasitikėjimas savimi <...>“ (1).

Iš tyrimo dalyvių pasisakymų ryškėja, kad dalyvavimas laisvalaikio užimtumo veiklose asmeniui suteikia pasitikėjimo priimant iššūkius ir naują patirtį. Tai patvirtina J. Guire, J. Donnell (2008) prielaidą – asmenys, kurie dalyvauja užimtumo veiklose, įgyja daugiau pasitikėjimo savimi negu nedalyvaujantys.

Dalyvavimas laisvalaikio užimtumo veiklose tiriamiesiems prasmingas ir dėl **naujų pažinčių, bendravimo bei užsimezgusių draugysčių:**

„<...> dalyvaudamas renginiuose tu susitinki su naujais žmonėmis, susipažįsti, tai atrandi kažką naujo, pasidalini sava patirtimi <...>“ (4). „<...> užimtumo veiklos, kaip ir sakiau, tai yra bendravimas <...> naujos pažintys, naujos galimybės, <...> emocinis bagažas prasiplečia <...>“ (4). „<...> Ką aš noriu pabrėžti, šitam dienos centre mes galime nuo A iki Z kalbėti, nuo to iki to, <...> galime diskutuoti, <...> čia yra draugai ir bendraminčiai, kalbam ir diskutuojam <...> jeigu žmogus priima mane tokį, koks esu, tai iš tikrųjų bendravimas vyksta tada labai sklandžiai ir nuoširdžiai <...>“ (3). „<...> bendra veikla, bendras pomėgis, tai žinoma, kad padėjo. Bendros temos taip ir suvedė“ (2). „<...> tas bendravimas vat su draugais ar vienais, ar kitais netgi ir pasidalinti tom žiniom, ką tu esi išmokęs ar iš vienų, ar iš kitų veiklų, tai kartais bandai ir pamokyti ir kitus netgi <...>“ (1). „<...> tekstilėj labai buvom visi susibendravę <...> netgi mūsų tas kolektyvas buvo patapęs kaip šeima, <...> tas labai sustiprina, <...> ta draugystė, tiek su draugais, tiek su specialistais, <...>“ (1). „Tiesiog draugystės išsivystė užimtumo metu, keliaujant, pan. <...>“ (5).

Šios atskleistos patirtys patvirtina teiginius (Abbott ir Mcconkey, 2006), kad dalyvaudami užimtumo veiklose ir siekdami bendro rezultato judėjimo negalią turintys asmenys pradeda bendrauti ir kuria tarpusavio santykius. Tyrimo metu išryškėjo, kad dalyvaujant užimtumo veiklose judėjimo negalią turinčių asmenų bendravimas priklauso nuo to, kaip ji ar jis jaučiasi priimamas kitų asmenų.

Tyrimo dalyviai, lygindami, kokie bendravimo įgūdžiai buvo pradžioje ir kaip jie keitėsi laisvalaikio užimtumo veiklų metu, įžvelgė **komunikabilumo augimą**:

„<...> aš iš tikrųjų pradėdamas dalyvauti turbūt buvau toksai kuklesnis, dažnai net nežinodavau, kaip čia pasakyti, kaip čia elgtis <...> nemokėdavau reaguoti į kažkokį komplimentą, tuoj nurausdavau, ten būdavo momentų, kad jeigu kažką sakyti, kas reikalauja staigiai, tai galvodavau, ką čia

pasakyti, nes tu neturėdavai tos patirties ir tiesiog pradžioj gal ir sudėtinga, nes tu turi vienokią erdvę. Čia tos užimtumo veiklos jos atidarė kitą erdvę ir tą kitą pasaulį ir, aišku, reikėjo laiko, kol tu išmokai jame elgtis, susipažinai su jo taisyklėmis ir tiesiog išmokai juokauti <...>" (4). „<...> viskas po „biškį" keitėsi, ir nori bendrauti, kalbėti, diskutuoti, man buvo malonu, kad aš grįžtamą ryšį gaunu iš kitų žmonių, su kuriais bendrauju <...>" (3). „<...> nu gal tas, kaip sakyt, drąsesnis <...> kaip sakyt, nebijojimas prieiti prie kito žmogaus, nesvarbu, koks jis bebūtų <...>" (1).

Vienas iš tyrimo dalyvių labai optimistiškai kalbėjo apie laisvalaikio užimtumo veiklas ir teigė, kad, norint pasiekti geresnių rezultatų, svarbu siekti tikslo, kuris padeda atrasti **gyvenimo prasmę**:

„<...>, kad taptum geriausiu, reikia siekti po truputėlį, po žingsnelį ir susistatai sau tikslus ir tada lengviau <...> tada jeigu žmonės pamatys, kad tu sieki tikslo ir tikrai tą nori padaryti, tai tada atsiras tokių, kurie norės tau padėti ir pamatysi, kad besiekiant tavo didžiojo tikslo galbūt ir išsipildė tavo mažosios svajonės, apie kurias tuo momentu gal nedrįsai svajoti, nes atrodė, kad tau tai neįmanoma, <...> ir tada tu vėl ieškai kažkokių <...> jauti prasmę, dėl ko sieki to tikslo <...>" (4). „<...> didžioji dalis neįgaliųjų tokie, kurie augę namuose, jiems, pavyzdžiui, yra skirtas namų mokymas, tai jiems tiesiog ir tos socializacijos trūksta, jie galbūt kartais net nemoka bendrauti <...> nepažįsta pasaulio, nes jų socialinė erdvė būna tik namai ir išėję į kitą aplinką jie nežino, kaip elgtis, ką daryti ir taip toliau, kaip elgtis susipažinus su naujais žmonėmis <…> Kartais jie atranda savo naujas emocijas, naujus patyrimus, kur, atrodo, jie jų net neturi, bet per užimtumo veiklas jie atranda save ir atranda norą gyventi <...>" (3).

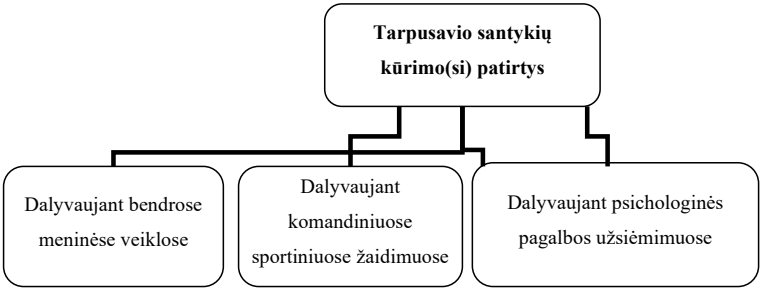
Išanalizuotos judėjimo negalią turinčių asmenų patirtys ir atskleistos įžvalgos patvirtina dalyvavimo laisvalaikio užimtumo veiklose prasmingumą.

2. Tarpusavio santykių kūrimo(si) patirtys dalyvaujant laisvalaikio užimtumo veiklose

Lietuvoje esančios NVO judėjimo negalią turintiems asmenims vykdo / siūlo tokias užimtumo veiklas: dailės ir muzikos terapija, masažas, siuvimas, mezgimas ir tekstilė, medžio darbai, keramika, vytelių pynimas, medaus ir bičių vaško produktų gamyba, darbas kompiuteriu, drama, kineziterapija ir kita kultūrinė veikla. Tai ir yra toji aplinka,

kurioje vyksta negalią turinčių asmenų bendravimas bei kuriasi tarpusavio santykiai.

Tyrimo dalyvių klausėme, „Kokios judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) patirtys dalyvaujant laisvalaikio užimtumo veiklose?“. Interviu rezultatai atskleidė, kad stipriausi tarpusavio ryšiai mezgasi meninės veiklos, komandinių sportinių žaidimų ir psichologinės pagalbos užsiėmimų aplinkose (2 pav.).



2 PAV. LAISVALAIKIO UŽIMTUMO VEIKLŲ KAIP TARPUSAVIO SANTYKIŲ KŪRIMO(SI) PATIRČIŲ SCHEMA

Dalyvavimo bendrose meninėse veiklose patirtys:

„<...> kai lankom dailės užsiėmimus, tai visi piešiam, bendraujam, turiu draugų, su kuriais <...> kartu lankom dailę. <...> su dailės mokytoja pasikalbam įvairiom temom <...> ir apie užimtumą, ir apie gyvenimą <...>“ (1). „<...> aš lankau šokių užsiėmimus, tai vėlgi tai yra ir savęs išraiška ir tuo pačiu naujų draugų suradimas ir bendravimas <...>“ (2). „<...> čia dramoj mes visi bendraujam, dalyvaujam kartu, tai keliaujam į bendrus renginius, tai rengiam pasisėdėjimus kokius kartais <...>“ (5). „<…> dekupažo metu susirenkam ryte, kalbam, geriam arbatą <...> taip bendraujam apie viską <...> tai būna susitinkam mieste, nueinam kur nors <...> tai ir draugų taip susirandu <...>“ (3).

Remiantis tyrimo dalyvių patirtimis galima teigti, kad judėjimo negalią turintys asmenys, dalyvaudami kūrybinėse meninėse veiklose, bendrauja tarpusavyje, dalinasi savo patirtimi, taip kurdami tarpusavio

santykius. Tai atsispindi Brazauskaitės ir Dikčiūtės (2015) atliktame tyrime, kuriame paaiškėjo, jog negalią turintys asmenys užimtumo veiklose įgauna daugiau pasitikėjimo savimi, įveikia tam tikras baimes, tampa drąsesni, o tai padeda jiems kurti tarpusavio santykius. Aktyvus dalyvavimas užimtumo veiklose didina asmens pasitikėjimą savimi, vidinę motyvaciją ir ugdo gebėjimą kurti tarpusavio santykius.

Dalyvavimo komandiniuose sportiniuose žaidimuose patirtys:

„<...> kad ir tos pačios bočios treniruotės, tai yra komandinis sportas, kad tu pradedi treniruotis, susipažįsti su žmonėmis, kurie tau, sakykim, padeda treniruoti tavo metimo techniką. Tu pradedi bendrauti, tu galų gale iš pradžių bendrauji tiktai treniruotės metu, paskui pradedi bendrauti, šnekėtis ir pamatai, kad turi dar bendrų temų, susitinki kur nors kavinėj, išgeri kavos <...> gale aptari, kaip kokią techniką, kokią strategiją naudosi per varžybas, kaip emociškai tam nusiteiksi, ar tu pasiruošęs tam, <...> ir va draugystė po truputėlį ir atsiranda iš tų bendrų interesų, kažkokių bendrų veiklų <...> Taip ir būna greičiausiai su tom draugystėm" (4).

Tyrimo rezultatai patvirtina, kad dalyvavimą sportinėje veikloje judėjimo negalią turinčius asmenis skatina ne tik noras pagerinti fizinę būklę, bet ir bendrauti, kaip teigė D. Šeporaitytė (2011), L. Samsonienė, R. Adomaitienė ir kt. (2008). Tyrimas atskleidė, kad dalyvavimas komandiniuose sportiniuose žaidimuose suteikia galimybę neįgaliesiems kurti tarpusavio santykius. Tarpusavio santykių kūrimą(si) įtakoja susitelkimas kartu siekti geresnių komandos rezultatų. Sportinės veiklos susieja tarpusavio bendravimu, nes tik bendraudami tarpusavyje asmenys pasieks norimą tikslą sportinėse veiklose, ypač jei tos veiklos yra komandinės.

Dalyvavimo psichologinės pagalbos užsiėmimuose patirtys:

„<...> tai gerumo valanda, vienuolės ateina, <...> veda tą gerumo valandą, daug kalbam įvairiomis temomis, labai padeda emociškai" (3). „<...> tai susirenka visi ir kalbam visokiomis temomis <...> šis grupės užsiėmimas, tokį va stiprų psichologinį palaikymą suteikia" (2).

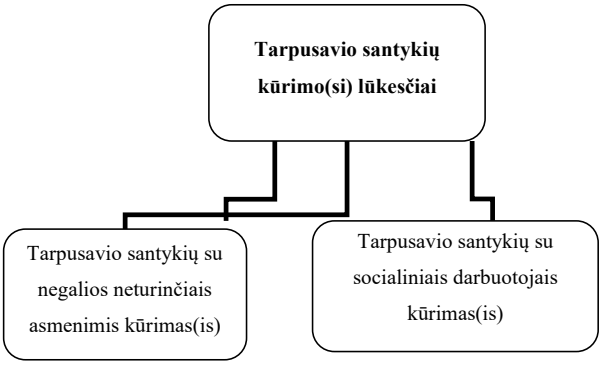
Psichologinio palaikymo grupėse specialistas moderuoja bendravimą, kurio metu judėjimo negalią turintys asmenys dalinasi asmeniniais

išgyvenimais ir tarpusavio parama. Tokia grupė yra labai svarbi tarpusavio santykių kūrimui.

Dalyvavimas laisvalaikio užimtumo veiklose, judėjimo negalią turinčių asmenų teigimu, lėmė tam tikrus pokyčius jų gyvenime, visų pirma kitaip suvokiant save. Tarpusavio santykių kūrimui svarbu, kaip negalią turintis asmuo priima savo negalią. Svarbu, kaip teigia L. Alčiauskaitė ir L. Šinkariova (2012), kad asmuo, turintis negalią, suvoktų, jog tai nėra vienintelė jį apibūdinanti savybė, kad jis turi kitų stiprybių bei gebėjimų ir gali būti laimingas.

3. Judėjimo negalią turinčių asmenų, dalyvaujančių NVO laisvalaikio užimtumo veiklose, tarpusavio santykių kūrimo(si) lūkesčiai

Trečiuoju klausimu siekiama išryškinti judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) lūkesčius, kuriuos įgyvendinus būtų skatinama aktyviau įsitraukti į NVO laisvalaikio užimtumo veiklas. Išanalizavus interviu duomenis atsiskleidė lūkestis užimtumo veiklose dažniau sąveikauti su negalios neturinčiais asmenimis ir gana prieštaringos dalyvių patirtys ir lūkesčiai reflektuojant bendravimą su socialiniu darbuotoju (3 pav.).



3 PAV. TARPUSAVIO SANTYKIŲ KŪRIMO(SI) LŪKESČIŲ SCHEMA

Apskritai dalyvavimas laisvalaikio veiklose pateisino ir net pranoko tyrimo dalyvių lūkesčius:

„<...> Taip, aš manau, kad man užimtumo veiklos pateisino mano lūkesčius <...> aš tapau savarankiškesnis, reiklesnis sau <...>“ (1). „<...> taip, tas dalyvavimas suteikė daugiau nei tikėjausi <...>“ (2). „<...> pranoko mano lūkesčius <...>“ (5).

Visgi dalindamiesi savo patirtimi tyrimo dalyviai teigė, jog trūksta bendrų užimtumo veiklų, kurios padėtų dažniau bendrauti neįgaliesiems su negalios neturinčiais:

„<...> dar mažai yra renginių, kad ten, kad ir tarp neįgaliųjų ir sveikųjų kažkas tai bendro, kažkokia bendra veikla, kad tai, sakykim, kažkokių projektų, kad sujungų, <...> kad žmonės pamatytų vieni kitus, pradėtų bendrauti ir tada galėtų nuspręsti, ar jiems pakeliui kartu, ar vis dėlto aš lieku prie savo nuomonės ir mes išsiskiriam skirtingais keliais, bet, vienaip ar kitaip, jeigu man tai bus nepriimtina, tai bus šaunu kaip nauja patirtis, nes kiekviena patirtis mus moko gyventi ir suteikia tam tikrų vilčių ateičiai ir skatina mus tobulėti <...>“ (4); „<...> nes rimčiau viską galima nuveikti, labiau atsiranda noras stengtis <...>“ (5).

Tyrimo dalyvis teigia, kad negalios neturintys asmenys, dalyvaudami bendrose veiklose su negalią turinčiais asmenimis, keistų ir savo požiūrį į juos:

„<...> kartais neįgalusis nupiešiamas tamsiom spalvom ir va panašiai kaip drakonas, kuris spjaudosi ugnimi su devyniom galvom, <...> galbūt tam sveikajam aš savotiškai noriu padėti pamatyti ir kitą medalio pusę, kad galbūt <...> nėra tas neįgalusis tas drakonas devyniom galvom, galbūt jis gali būti tau kaip draugas, gali būti įdomu su juo bendrauti, su juo susitikti ir išgerti kavos ir taip toliau, <...> kartais gali net nebelikti tos negalios, nes tu paprasčiausiai nepastebėsi to, bendrausi su žmogum, o ne su neįgaliu“ (4); „<...> tas bendravimas ir vyksta tiesiog pasisveikinimu ir va taip va vyksta, kaip sakyt, kaip pažintis, tai tiesiog, manau, nereikėtų bijot to, kaip sakoma, žmogaus, nesvarbu, koks jisai bebūtų, tiesiog nebijot prieit prie žmogaus, pasisveikint, tiesiog tas bendravimas kartais tiesiog įvyksta savaime <...>“ (1).

Tyrimo dalyvių patirtys atskleidė **nuvertinančio visuomenės požiūrio į negalią turintį asmenį apraiškas**. Pavyzdžiui, tai, kad dažnai sveiki žmonės, matydami negalią turintį asmenį, jį sieja su pagalbos ar globos teikimu:

„<...> kiti, būna, labai nori padėti, bet tiesiog nežino, kaip, kaip sakoma, netgi kartais labai nori padėti, bet kartais tos pagalbos ir nereikia, kaip sakoma, tiesiog užtektų to paprasto pabendravimo, <...> teko vat man susidurti, kad žmonės tiesiog <...> aukoja pinigus, kaip sakoma, <...> man tas žmogus nori padėti ir galvoja, kad būtent taip padėti gali <...> vieniems taip, gal ir gerai padėti, bet tikrai ne visiems, kaip sakoma, kitiems užtektų ir to paprasto pasveikinimo, kaip sakoma, labas, kaip laikaisi, ar kažko panašaus <...>“ (1).

Kaip teigia P. Kriščiūnas (2015), neįgaliųjų stigmatizavimas, diskriminavimas – neretas reiškinys mūsų visuomenėje. Dažnai negalią turintys asmenys nenori pagalbos iš negalios neturinčių asmenų, nes tada jaučiasi diskriminuojami.

J. Ruškus (2002), V. Kuodytė ir B. Pajarskienė (2012) pažymi, kad negalią turintis asmuo pirmiausia vertinamas medicininiu požiūriu, nes žmogus tampa neįgalus dėl ligos, traumos ar apsigimimo. Toks požiūris užtikrina neįgaliųjų globą, bet ir lemia jų atskirtį nuo likusios visuomenės dalies. Todėl labai svarbi pačių neįgaliųjų pilietinė pozicija.

Vieno tyrimo dalyvio nuomone, **požiūris į negalią turintį asmenį priklauso** ir nuo to, kaip jis nori, kad į jį būtų žiūrima:

„<...> aš <...> stengiausi nelyginti su negalia ar sveikasis, nes sakau labai sąlyginis dalykas yra negalia <...> tiesiog pačiam nereikia užsidaryti ir sakyti, kad va aš neįgalusis ir turiu bendrauti tik su neįgaliais arba jie va sveikieji ir su jais bendrauti negalima, taip yra dalykų, kurių aš negaliu padaryti ir galbūt niekada gyvenime negalėsiu, bet jeigu <...> to neakcentuosiu, manau, kad mūsų bendravime negalia nebus problema ir tiesiog tai yra nuo pačio požiūrio“ (2).

Atsižvelgus į tyrimo dalyvių pasisakymus galima teigti, kad siekiantys savarankiškumo ir savo gyvenimu įrodantys, jog geba būti savarankiški, keičia ir visuomenės požiūrį:

„<...> Jeigu tu prisistatysi, kad aš neįgalus, manęs gailėkitės, tai, be abejo, atsiras tokių, kurie pagailės, <...> jeigu tu neišskiri savęs kaip neįgalaus, tai tada galima bendrauti, ir tai jeigu pats neakcentuosi negalios, tai greičiausiai ir kitas neakcentuos tos pagalbos, kuri tau reikalinga <...> jis natūraliai padės, jeigu galės tau padėti, <...> juk mes irgi draugaujam, ir jeigu draugui reikia pagalbos, tai mes irgi padedam negalvodami, ar man čia reikia padėti,

ar aš čia privalau padėti, tiesiog tu bendrauji su tuo žmogum ir tuo momentu padedi tuo, kuo gali padėti <...>“ (4).

Judėjimo negalią turintys asmenys, geriau priimantys negalią, labiau vertina ne fizinius ar išorinius dalykus, bet savo gebėjimus ir vidines savybes (Alčiauskaitė ir Šinkariova, 2012). Šiame tyrime dalyvavusių asmenų manymu, bendravimas yra viena pagrindinių savybių, galinčių lemti negalios neturinčių asmenų požiūrį į neįgaliuosius.

Tyrimo dalyvis, dalindamasis savo patirtimi, mano, kad bet kokia bendra veikla kartu su negalios neturinčiaisiais skatintų draugystę ir padėtų neįgaliesiems pasijusti visaverčiais:

„<...> bendri pratimai ir taip toliau, bendra veikla visada skatina draugystę, skatina tobulėti <...> jeigu turi bendrą veiklą pradėdamas bendrauti, jeigu tu neužsiakcentuosi tuo, kad tu neįgalus, dažniausiai ištirpdo tą negalios ir sveikojo klausimą <...>“ (4).

Visi tyrimo dalyviai išreiškė lūkestį dalyvauti laisvalaikio užimtumo veiklose su negalios neturinčiais asmenimis. Jie teigė, kad tai būtų paskata dalyvauti, stengtis išmokti, įrodyti, kad gali būti visaverčiai nariai ir draugai. Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad bendravimas judėjimo negalią turintiems yra vienas svarbiausių veiksnių, galinčių aktyvinti socialinę įtrauktį ir šalinti išorinę bei vidinę negalios stigmą.

Šiame procese svarbus vaidmuo tenka socialiniam darbuotojui, organizuojančiam ir / ar vykdančiam laisvalaikio užimtumo veiklą. Dažniausiai specialistai, dirbantys su negalią turinčiais asmenimis, patys negalios neturi. Neretai negalią turintys asmenys kuriamą santykį su socialiniu darbuotoju vertina iš kelių pozicijų. Dažniausiai tai priklauso nuo paties asmens bei specialisto noro kurti tarpusavio bendravimą, asmeniškai palaikyti ar padėti. Tyrimo dalyvis pasakoja, kad bendraujant labai svarbūs socialinio darbuotojo asmeniniai gebėjimai ir savybės:

„Na, čia tai tas socialinis daugiau kaip tarpininkas. Jis rašo projektus visokius, dar kažką, o jau bendrauja daugiau su mumis užimtumo specialistai tie visi, na dar socialinio darbuotojo padėjėjai, o jau socialinis darbuotojas neveda užsiėmimų“ (2). „<...> ateina socialinis darbuotojas ir su grupe bendrauja, kalba ir diskutuoja, padeda išpręsti įvairiais problemas <...>, tai

būna visus tuos renginius, kur minėjau, ten koncertus, ekskursijas, socialinis darbuotojas organizuoja, daug visko ten <...>“ (3).

Sprendžiant pagal kelių dalyvių atsakymus, galima numanyti, kad vienoje NVO socialinis darbuotojas yra **tarpininkas ir organizatorius**, kuris organizuoja įvairias veiklas ir projektus, bet jų nevykdo, o kitoje NVO socialinis darbuotojas vykdant veiklas dalyvauja, bendrauja ir bendradarbiauja su negalią turinčiais asmenimis, atlieka visus įvardytus renginių organizatoriaus vaidmenis, taigi yra **organizatorius, vykdytojas ir veiklų bendradalyvis**.

Tyrimo dalyvis, dalindamasis savo patirtimi, pasakoja, kad norą dalyvauti vienoje ar kitoje veikloje lemia ir tai, **koks specialistas veda tuos užsiėmimus**:

„<...> manau, kiekviena veikla galėtų paskatinti, jeigu būtų, kaip pasakyti, jeigu specialistas atrinktų žmogų tokį, koks yra, ir to norėtųsi bendravimo didesnio ir kad tas šiltesnis ryšys būtų, kad iš to specialisto būtų didesnis pasitikėjimas, ir tiesiog žmogui, galima sakyti, nu suteiktų stiprybės, iš tikrųjų va tas specialisto pasitikėjimas, padrąsinimas, pasikalbėjimas, tai tas iš tikrųjų labai labai daug duoda <...>“ (1).

Socialinis darbuotojas turi vienokį ar kitokį vaidmenį NVO vykdomoje veikloje. Tyrime atsispindi du skirtingi požiūriai į socialinio darbuotojo vykdomas veiklas. Judėjimo negalią turintys asmenys išskiria darbuotoją, kuris nori bendrauti su negalią turinčiu asmeniu, bei darbuotoją, atliekantį tik pagrindines funkcijas. Išryškėjo, kad labai svarbus socialinio darbuotojo santykis su negalią turinčiu asmeniu. Artimesnis darbuotojo ir tyrimo dalyvio bendravimas stiprina emocinį ryšį bei suteikia psichologinį palaikymą kuriant tarpusavio santykius su kitais. Kuriant tarpusavio santykius su neįgaliuoju svarbi darbuotojo motyvacija suteikti kuo daugiau žinių (Abbott ir Mcconkey, 2006), antra, specialistas, vykdantis laisvalaikio užimtumo veiklas, turi turėti tam reikalingų teorinių bei metodinių žinių ir gebėti suprasti veiklose dalyvaujančių asmenų poreikius, kad galėtų patenkinti jų lūkesčius (Šinkūnienė, 2005).

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad negalią turintiems asmenims svarbu, jog socialinis darbuotojas būtų pasirengęs ne tik atlikti savo

pagrindines funkcijas, bet ir turėtų motyvacijos bei kompetencijų kurti tarpusavio bendravimą su dalyviais ir tarp dalyvių.

IŠVADOS

Tyrimas atskleidė, jog dalyvavimas NVO vykdomose laisvalaikio užimtumo veiklose judėjimo negalią turintiems asmenims yra prasmingas. Išryškėjo jų dalyvavimo asmeninė prasmė – įgyja daugiau pasitikėjimo savimi, sustiprina motyvaciją siekti norimų tikslų, užmezga naujas pažintis bei kuria ir palaiko tarpusavio bendravimą. Savo ruožtu jų tarpusavio bendravimas priklauso nuo dalyvavimo motyvacijos stiprumo ir pasitvirtinančio jausmo, kad esi priimamas kitų asmenų. Taigi judėjimo negalią turinčių žmonių asmeninė prasmė, rekreacinės patirtys ir lygiaverčio bendravimo lūkesčiai yra pagrindiniai dalyvavimo NVO laisvalaikio užimtumo veiklose veiksniai, neatsiejami nuo tarpusavio santykių kūrimo.

Dalyvavimas laisvalaikio užimtumo veiklose ugdo judėjimo negalią turinčių asmenų komunikabilumą, savivertę ir pasitikėjimą socialinėse situacijose. Tyrimo dalyvius visiškai tenkina jų tarpusavio bendravimas NVO organizuojamose veiklose, tačiau jiems nepakanka laisvalaikio užimtumo veiklų su negalios neturinčiais asmenimis. Tai būtų jiems paskata dalyvauti, stengtis išmokti, įrodyti, kad gali būti visaverčiai nariai ir draugai. Tyrimas patvirtina, kad judėjimo negalią turintiesiems bendravimas yra vienas svarbiausių veiksnių, galinčių aktyvinti socialinę įtrauktį ir šalinti išorinę bei vidinę negalios stigmą.

Lietuvoje žmonių su negalia laisvalaikio užimtumu socialinėse įstaigose ir NVO projektuose dažniausiai rūpinasi socialiniai darbuotojai, kurie, remiantis tyrimu, įtakoja motyvaciją dalyvauti. Judėjimo negalią turinčių asmenų supratimu, socialinis darbuotojas laisvalaikio užimtumo kontekstuose veikia ne tik kaip tarpininkas, organizatorius, vykdytojas, bet ir kaip jose dalyvaujantis narys, įsitraukiantis į sportinių ar kūrybinių meninių veiklų procesą. Atsižvelgus į tyrimo dalyvių patirtis santykiuose su socialiniu darbuotoju ir jų skirtingus lūkesčius jo vaidmeniui paaiškėjo, kad judėjimo negalią turintys asmenys tikisi,

viena vertus, socialinio darbuotojo kaip specialisto kompetencijų (tap pat ir sociokultūrinių) ir vaidmenų išpildymo, kita vertus, jie tikisi lygiaverčio tarpusavio bendravimo / bendradarbiavimo su socialiniu darbuotoju laisvalaikio užimtumo veiklose, t. y. socialinio darbuotojo kaip grupės ar komandos nario vaidmens atsiskleidimo. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad neįgalių žmonių laisvalaikio užimtumo veiklai vykdyti reikalingas specialus socialinio darbuotojo pa(si)rengimas.

Svarbu paminėti ir šio tyrimo ribotumą. Pirma, tyrime dalyvavo tik dviejų su neįgaliaisiais dirbančių NVO lankytojai, nes tik kelios NVO vykdo tokio pobūdžio veiklas su suaugusiais, turinčiais judėjimo negalią. Antra, atrankos kriterijus atitiko ir apklausti tik 5 laisvalaikio užimtumo programos dalyviai. Taigi daromos išvados yra žvalgomojo pobūdžio, nukreipiančios platesniems tyrimams.

REKOMENDACIJOS

NVO, dirbančioms su žmonėmis, turinčiais negalią, plėsti vykdomas projektines veiklas, kuriomis būtų siekiama sudominti ir motyvuoti negalios neturinčių asmenų įsitraukimą dalyvauti laisvalaikio užimtumo veiklose kartu su judėjimo negalią turinčiais asmenimis. Taip pat skirti daugiau dėmesio savanoriškos veiklos viešinimui tokio pobūdžio institucijose.

Socialinius darbuotojus rengiančioms aukštosioms mokykloms ugdyti sociokultūrines kompetencijas ir įgalinti socialinius darbuotojus vykdyti rekreacines veiklas.

LITERATŪRA

1. Abbott, S., Mcconkey, R. (2006). The barriers to social inclusion as perceived by people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities.*
2. Adomavičienė, A., Juocevičius, A., Raudonytė, I., Valiulis, A., Bernatavičius, J. (2013). Asmenų po nugaros smegenų pažeidimo savarankiškumo, fizinės aplinkos ir užimtumo sąsajų vertinimas. *Gerontologija*, *1*, 24–29. [žiūrėta

2019-09-30]. Prieiga per internetą: <http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2013/nr_1/2013_24_29.pdf >

3. Alčiauskaitė, L., Šinkariova, L. (2012). *Fizinę negalią turinčių asmenų saviveiksmingumo ir suvokiamos socialinės paramos sąsajos.* Visuomenės sveikata. [žiūrėta 2019-09-29]. Prieiga per internetą:
4. <http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2012.3(58)/VS%202012_3(58)_Sinkariova.pdf >
5. Alčiauskaitė, L., Šinkariova, L. (2018) Judėjimo negalią turinčių asmenų išsilavinimo ir užimtumo reikšmė prisitaikymui prie negalios. *Pedagogika*, *129*(1).
6. Barnes, C., Mercer, G. (2005). Disability, work, and welfarechallenging the social exclusion of disabled people. *Work Employment & Society.*
7. Beneševičiūtė, I. (2013). Įgalinančio dialogo poreikis ir patirtis plėtojant socialines paslaugas nevyriausybinėje neįgaliųjų organizacijoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 11*(1).
8. Brazauskaitė, A., Dikčiūtė, S. (2015). *Meniniai socialiniai performencai*. [žiūrėta 2019-09-29]. Prieiga per internetą: https://www.ltkt.lt/files/menininku-ir-neigaliuju-patyrimas-kuriant-bendra-performansa-rezultatu-apibendrinimas-leidinyje-modernaus-meno-socialine-reiksme-meniniai-socialiniai-performansai0902.pdf
9. Brazauskaitė, A., Svirušytė, D. (2015). *Menininkų ir neįgaliųjų patyrimas kuriant bendrą performansą: rezultatų apibendrinimas.* Meniniai socialiniai performencai, 56-71. [žiūrėta 2019-09-21]. Prieiga per internetą: https://www.ltkt.lt/files/menininku-ir-neigaliuju-patyrimas-kuriant-bendra-performansa-rezultatu-apibendrinimas-leidinyje-modernaus-meno-socialine-reiksme-meniniai-socialiniai-performansai0902.pdf
10. Gvaldaitė, L. (2009). *Įgalinimas socialiniame darbe*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. Kaffemanienė, I., Vinikaitytė, J. (2007). *Neįgaliųjų asmenų socialinis dalyvavimas. Judėjimo negalią turinčių asmenų profesinė motyvacija ir subjektyviai suvokiami (ne) sėkmingos integracijos į darbo rinką veiksniai.* 2(17), 145–156.
12. Kreivinienė, B., Vaičiulienė, J. (2015). *Neįgalių žmonių gyvenimo kokybė: tarp subjektyvaus ir objektyvaus vertinimo.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakultetas.
13. Kriščiūnas, A. (2015). *Negalia ir požiūris į ją šiuolaikinėje visuomenėje*. Vilnius: Sveikatos mokslai.
14. Kuodytė, V., ir Pajarskienė, B. (2012). *Asmenų su fizine negalia integracijos psichologiniai aspektai darbo kontekste.* Literatūros apžvalga. Vilnius: Higienos institutas.

15. Lietuvos neįgaliųjų draugija. (2018). Neįgaliųjų individualių specialiųjų poreikių tenkinimo tyrimas, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą. [žiūrėta 2020-02-12]. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Ne%C4%AFgali%C5%B3j%C5%B3-poreiki%C5%B3-tyrimo-ataskaita-2018-12-07-GALUTINIS.pdf
16. *Lietuvos žmonių su negalia sąjunga*. [žiūrėta 2017-06-23]. Prieiga per internetą: http://www.negalia.lt/
17. Lisauskienė, D., Aleksienė V. (2016). Socialinis darbuotojas kaip rekreacinės veiklos organizatorius, dirbantis su gatvėje laiką leidžiančiais jaunais žmonėmis. *Visuomenės sveikata.* Vilnius. [žiūrėta 2020-01-05]. Prieiga per internetą: http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2016.priedas2/VS%20priedas%202016%20Nr2%20ORIG%20Socialinis%20darbuotojas.pdf
18. Mieliauskienė, I. (2018). *Judėjimo negalią turinčių asmenų tarpusavio santykių kūrimo(si) prielaidos dalyvaujant NVO laisvalaikio užimtumo veiklose.* Magistro darbas. Vilnius, Lietuvos edukologijos universitetas.
19. McGuire, J., Mc Donnell, J. (2008). *Relationships Between Recreation and Levels of Self-Determination for Adolescents and Young Adults With Disabilities.* Career Development and Transition for Exceptional Individuals.
20. *Neįgaliųjų teisių konvencija. Preambulė.* (2009). [žiūrėta 2019-02-06]. Prieiga per internetą: http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/seni_failai/Neigaliuju_teisiu_konvencija.pdf
21. *Nevyriausybinių organizacijų sektorius.* (2010). [žiūrėta 2019-09-29]. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/nevyriausybiniu-organizaciju-sektorius
22. Požėrienė, J., Leleika, G., ir Kailius, V. (2017). Neįgaliųjų laisvalaikio organizavimas socialines paslaugas teikiančiose institucijose. *Laisvalaikio tyrimai, 1*(9).
23. Radzevičienė, L., Miliūnienė, L., Gudonis, V. (2018). *Judėjimo negalią turinčių asmenų fizinės veiklos rodikliai, susiję su jų pasitenkinimu gyvenimu ir požiūriu į savo negalią*. Šiauliai: Specialusis ugdymas.
24. Ruškus, J. (2002). *Negales fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. Samsonienė, L., Adomaitienė, R., Krivičiūtė, J., Jankauskienė, K., Jurkštienė, V., Kėvelaitis, E. (2008). Neįgaliųjų socializacija taikomojoje fizinėje veikloje. *Medicina, 44*(11), 877–884.
26. Samsonienė, L. (2017). *Taikomoji fizinė veikla. Sisteminis požiūris į neįgalių asmenų sveikatą.* Studijų knyga. Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
27. Šėporaitytė, D. (2011). *Judėjimo negalią turinčių asmenų lyties tapatybės konstravimas*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas.

28. Šinkūnienė, J. R. (2005). Laisvalaikio studijos ir rekreacijos administravimas. *Socialinis darbas, 4*(1). [žiūrėta 2019-09-05]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/article/viewFile/2146/1949>
29. Vaicekauskienė, V., Jankūnienė, I. (2008). *Socialinio darbuotojo veiklos komandoje ypatumai gydant pacientą.* Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.
30. Vitkienė, E. (2008). *Rekreacija*. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
31. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius, Vaga.

INA RIBINSKAITĖ, VILMANTĖ ALEKSIENĖ

PERSONS WITH MOBILITY IMPAIRMENTS PARTICIPATION IN NGOS' RECREATIONAL ACTIVITIES: MEANINGS, EXPERIENCES, EXPECTATIONS

SUMMARY

Creating interpersonal relationships may be problematic for people with mobility impairments due to negative attitudes of the people themselves or those of society. The recreational activities provided by NGOs focus on addressing social inclusion issues and helping people with impairments integrate into the community as its equal members. The following problematic issues are raised: In what ways is participation in recreational activities significant for persons with mobility impairments? What are the experiences of people with mobility impairments in terms of creating (developing) interpersonal relationships? What are the expectations of people with mobility impairments in terms of creating (developing) interpersonal relationships?

The object of the research is the factors of the development of relationships between persons with movement disabilities through participation in NGO employment activities. The aim of the study is to highlight the factors involved in the participation of people with mobility disabilities in NGO leisure activities through revealed interpersonal relationships and expectations.

A qualitative research study was carried out; research methods: semi-structured interview, content analysis. Respondents of the study: 5 persons

with mobility impairments participating in recreational activities provided by NGOs.

Based on the study, the factors of participation in recreational activities that influence the creation (development) of interpersonal relationships of persons with mobility impairments were highlighted. It was revealed that people with mobility impairments have expectations of developing interpersonal relationships with persons without disabilities – when communicating with such persons, people with impairments would have a greater motivation to participate actively The results of the research show that persons with mobility impairments expect on the one hand the fulfillment of the competences (including sociocultural) and roles of the social worker as a specialist, on the other hand they expect equal interaction/cooperation with the social worker in leisure employment activities, i.e., fulfilling the role of a social worker as a member of a group or team.

Keywords: persons with mobility, recreational activities, social activities, interpersonal relationships.